

15-16. Yüzyıllar Tarihî-Menkıbevî Mesnevîlerde İstanbul'a Dair Ayrıntılar

Ümran Ay

Marmara Üniversitesi

Yıldırım Bayezid (1389-1402)'in saltanatıyla 15. yy'a giren Osmanlı Devleti bu asırda ve takip eden 16. asırda dokuz padişah dönemini¹ idrak etmiştir. Doğuya ve batıya yapılan akınlarla devletin en geniş sınırlarına ulaştığı bu yüzyıllara ait seferler, savaş ve zaferler tarihi ve edebî eserlerle de kayıt altına alınmıştır. Devletin resmî vakanüvisleri tarafından genellikle mensur olarak yazılan Osmanlı tarihlerinin yanında fetihnâme, gazavatnâme, şahnâme, Süleymannâme, Selimnâme, Düsturnâme vs. gibi isimlerle mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan Osmanlı tarihleri vücuda gelmiştir. Bu eserler bazen birkaç padişahın saltanat yıllarını kapsarken bazen de sadece bir padişahın sefer ve zaferlerini, bir kalenin (Eğri, Cerbe, vs.), şehrin (Bağdad, Belgrad vs.), adanın (Rodos, Kıbrıs vs.), ülkenin (Yemen, Macaristan vs.) fethini konu almışlardır.

Fatih Sultan Mehmet döneminde saray Edirne'den İstanbul'a, taşınmış, böylece genişleme devrinin başkenti, devlet idare merkezi

.....

1 II. Murat (1421-1451), Fatih Sultan Mehmet (1451-1481), II. Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanûnî Sultan Süleymân (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murad (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603).

olan İstanbul Osmanlının çöküşüne kadar birçok olaya ev sahipliği yapmıştır. Bizans Konstantinapol'ü kalıntılarının üstüne kurulan yeni İstanbul'un Fatih döneminde imar faaliyetleri başlamış ve çok kısa sürede önce sur içinde daha sonra sur dışına taşarak kurulan yeni mahalle ve semtleri, mesire yerleri, meydanları ve buralarda yükselen mimarî eserler manzum tarihlerde bazen ayrı bir başlık altında bazen de konunun akışı içinde dile getirilmiştir. Şairler zaman zaman kurgunun imkânlarından ve şiirin mecazlar dünyasından faydalanarak tarihi gerçekliği olmayan ifadelere de yer vermişlerdir.

15.ve 16. yy'lar manzum, mensur yahut manzum-mensur fetihnâme türü eserlerin en çok kaleme alındığı dönemlerdir. Çalışmamızı sınırlandırmak açısından dönemin manzum-mensur eserleri araştırma dışında bırakılmış sadece manzum eserler çalışmaya dahil edilmiş, İstanbul'la ilgili ayrıntılar eser bazında beyit beyit taranmıştır. Bu taramalarımız neticesinde; Abdülvâsî Çelebi'nin *Halilnâme'sinde*², Ahmed-i Rıdvan'ın *İskendernâme'sinde*³, Firdevsî Rumî'nin *Kutubnâme'sinde*⁴, Kâşifi'nin *Gazanâme-i Rum'unda*⁵, Sûzî Çelebi'nin *Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi'nde*⁶, Gelibolulu Zaifi'nin *Gazavât-ı Sultan Murad Han* isimli eserinde⁷, Sinoplu Safâyî'nin *Feth-i İnebahtı*

.....

- 2 817/1414'te tamamlanmıştır.
- 3 Eser, Yıldırım Bayezid döneminden II. Bayezid döneminde Moton ve Koron'un alınmasına kadar geçen olayları anlatır, 8304 beyittir.
- 4 Uzun Firdevsî'nin (d.837/1433) II. Bayezid devrinde 907/1501'de Midilli adasına sataşan düşmanla yapılan cengi tasvir eden eser 2500 beyittir (Firdevsî-i Rûmî, *Kutbnâme*, Haz. İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoğlu, TTK Basımevi, Ankara 2011).
- 5 Eser Farsça olup 1139 beyittir. 1456?'da telif edilmiştir (Kaşifi, "Gazanâme-i Rûm", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haz. M. Ebrahim Esmail, İstanbul 2006).
- 6 Mihaloğlu Ali Bey'in Rumeli'deki akınlarını ve girdiği savaşları anlatır, 1795 beyittir (Ağah Sırrı Levend, *Gazavatnameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi*, TTK, Ankara 1956).
- 7 850-855/1446-1451?'de telif edilmiştir. Şair, Sultan II. Murat (1421-1451) ile birçok savaşa katılmıştır. II.Murad dönemiyle ilgili önemli bir tarihi kaynak değeri olan eserin eldeki nüshası 2566 beyittir (Mehmet Sarı, Gelibolulu Zaifi Muhammed, "Gazavât-ı Sultan Murad Han", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994).

ve Moton'unda⁸, Abdî Çelebi'nin *Zafernâme-i Kal'a-i Üstüvar yahut Yanık Kale Fetihnâmesi*'nde⁹, Ârifi'nin *Vekâyî-i Sultan Bayezid (Bayezidnâme)*'inde¹⁰, Ârifi Fethullah Çelebi'nin *Fütûhât-ı Cemîle*'sinde¹¹, Bahârî'nin *Fetihnâme-i Üngürüs*'ünde¹², Gubârî'nin *Gazavatnâme-i Midilli*'sinde¹³, Hâkî Efendi'nin *Süleymannâme*'sinde¹⁴, Levhî'nin *Cihâdu'l-Mücâhidîn*'inde¹⁵, Senâyî'nin *Kitâb-ı Fütûhât-ı Sultan Süleyman (Süleymaniye)*'inde¹⁶, Şîrî'nin *Târîh-i Feth-i Mısır*'inde¹⁷, İs-

- 8 Kemal Reis'in 905 / 1499'daki İnebahtı fethi ile 906 / 1500'deki Moton fethini anlatır. 3500 beyit civarındadır. Eserin bir nüshası Topkapı, Revan, nr. 1271'de kayıtlıdır (Harekeli nesih hat, çift sütun, 15 satır, 131 varak, eser sondan eksiktir).
- 9 317 beyitlik eser Sinan Paşa'nın 1002/1593'teki Avusturya seferini anlatır (Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Kısmı, nr. 1328).
- 10 Farsça, 1080 beyit hacmindeki eser, Şehzade Selim ile Sultan Bayezid arasındaki çekişmeleri anlatır (Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Kitaplığı, nr. 1540'da kayıtlıdır (Başlık yok, talik hat, çift sütun, 12 satır, 50 varak).
- 11 Sokollu Mehmed Paşa ile Ahmed Paşa'nın Peç, Lipva, Tımışvar ve Eğri kalelerini kuşatmalarını ve fetihlerini anlatan 1200 beyit hacmindeki eserin dili Farsçadır. Davut Ebrahimi, "Ârifi Fethullah Çelebi ve Fütûhât-ı Cemîle'sinin Tenkitli Metni", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1991.
- 12 932/1526'daki Macaristan seferini anlatan eser 306 beyittir.
- 13 1499 yahut 1512'de yazıldığı tahmin edilen eser 1428 beyittir. II. Bayezid'in asker ve gazilerinin kahramanlıkları konu edinilir (Derviş Gubârî, *Gazavatnâme-i Midilli*, Haz. Ömer Özkan, Alp Yayınevi, Ankara 2007).
- 14 Niğde kadısı Hâkî Efendi tarafından Kanûnî'nin emriyle 964/1556-57 tarihinde kaleme alınan eser, padişahın Revan, Nahcivan, Şirvan ve Van seferlerini anlatır. Eserin 5275 beyitten oluşan eldeki tek nüshası Topkapı, Sarayı Revan Kitaplığında 1289 numarada kayıtlıdır (Talik hat, çift sütun, 12 satır, 171 varak).
- 15 Belgrad fethinden başlayarak 938/1531 tarihinde Kanûnî'nin şehzadelerin sünnet düğününe kadar geçen olaylar anlatan eser 3260 beyittir (Ayşe Tuba Tokay, "Levhî'nin Gazavatnâme-i Sultan Süleyman'ı", Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2008).
- 16 H. 947'de kaleme alınmıştır, Kanûnî'nin doğu ve batı seferlerini konu alır. 3500 beyit civarındaki eserin bir nüshası Topkapı Sarayı, Revan Kitaplığı, nr. 1288'de kayıtlıdır (Çift sütun, harekeli nesih, 19 satır, 95 varak).
- 17 Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışından vefatına kadar olan hadiselerin anlatıldığı eser 1430 beyit civarındadır. Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Emanet Hazinesi, nr. 1433/2'de 218b-267b yaprakları arasındadır. (Harekeli nesih, çift

tanbul'a dair bilgiye ya hiç rastlanmamış yahut kırıntı mesabesinde ifadeler tespit edilmiştir. Yine aynı yüzyıllara ait Edirneli Sabayî Hayreddin'in *Gazavatnâme*¹⁸, Seyfi'nin *Sultan II. Murad'ın Fütûhâtına Dair Mesnevisi*¹⁹, Şehdî'nin Farsça *Tevârih-i Âl-i Osman*²⁰, Yetim Ali Çelebi'nin *Lüccetül-Ahyâr*²¹, İznikli Derûnî'nin *Muhâberât-ı Selim-i Evvel bâ Şah İsmâil u Gavri*²², Âşık Çelebi'nin *Sigetvarnâme*²³ isimli eserlerinin de kaynaklarda kayıp olduğu belirtilmektedir.

Agah Sırrı Levend'de adı geçen Sinoplu Safayî'nin Kemal Reis'in gazalarını tasvir eden 10.000 beyitlik eseri *Gazavatnâme'si*²⁴, Muhyî Çelebi'nin *Selimnâme'si*²⁵, Nigarî Haydar Çelebi'nin *Sinan Paşa'nın Gazavâtı*²⁶ Şuhûdî'nin *Şahnâme'si*²⁷, Gubârî'nin

.....
sütun, 15 satır, tarihsiz). Yazmanın ilk eseri Âşıkî'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* isimli manzum-mensur eseri olup 1b-217b yaprakları arasındadır.

18 15.yy sonu 16.yy başında yaşayan şairin doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Arnavud Koca Davud Paşa'nın Bosna Beylerbeyliği döneminde (885/1480) yaptığı savaşları anlatan yaklaşık 15000 beyit olduğu söylenen eser kayıptır.

19 Âşık Çelebi Tezkiresi'nde bahsedilen eser kayıptır.

20 Fatih'in emriyle yazımına başlanan eserin ancak 4000 beyitlik bölümü tamamlanabilmiştir.

21 Yetimî ya da Yetim Ali Çelebi ismiyle tanınan şair (ö.960/1552) in Barbaros Hayreddin Paşa ile Oruç Reis'in gazalarını tasvir eden yaklaşık 2000 beyitlik eseri bugün elimizde yoktur. *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nde, Gelibolulu Ali'nin *Künhül-Ahbar* isimli eserinde ve Seydi Ali Reis'in *Mirâtül-Memâlik* isimli eserlerinde örnek birkaç beyit aktarılmıştır. Zehra Göre, Yetimî ve Şiir Dünyası", http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/gore_01.pdf, s.261 (253-269)

22 Yavuz Sultan Selim'in Arap, Acem, Gavri ve Şah İsmail ile olan cenklerinin anlatıldığı eser, remel bahrinde nazmedilmiştir "Agah Sırrı Levend, *age*, s.33).

23 Agah Sırrı Levend, *age*, s.63.

24 Agah Sırrı Levend, *age*, s.21-22.

25 I. Selim'in fetihlerinden bahseden manzum eseridir. Agah Sırrı Levend, eseri görmediğini Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde bulunduğunu bildirir (Agah Sırrı Levend, *age*, s.30).

26 Galatalı Nakkaş Nigârî Haydar Çelebi'nin, ö.980/1573 Sinan Paşa'nın Trablusgarb'ı fethi ve İspanyol donanmasına karşı kazanılan zaferi (960/1553-54) anlattığı 999 beyitlik manzum eseridir. Levend, eserin bir nüshasının British Museum Add.7921'de olduğunu söyler (Agah Sırrı Levend, *age*, 76-77).

27 Muhtemelen I. Selim dönemini anlatan 4000 beyitlik mesnevidir. Levend, *age*, 31.

Şehnâme'si²⁸ tarafımızdan görülemediği için incelemeye dahil edilememiştir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde sırasıyla 15. yy ve 16. yy manzum tarihlerinden incelemesi yapılan eserler hakkında kısaca bilgi verilecek, metinde İstanbul'a dair elde edilen bilgiler ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

15. Yüzyıl Tarihi-Menkıbevî Mesnevilerde İstanbul

Enverî, *Düsturnâme* (Osmanlı Tarihi Kısmı)²⁹:

Eser 15. yy ortalarında yaşamış şair ve tarihçi Enverî'nindir. *Düsturnâme* mesnevi tarzında yazılmış 3730 beyitten ibarettir. Üç kısım ve yirmi iki kitap halinde düzenlenen eserin ilk on yedi kitabı İslam tarihi, 18. kitap Aydınoğulları tarihini, 19-22. kitaplar ise Osmanlı tarihini anlatır. Zilhicce 869 (Ağustos 1465) tarihinde tamamlanmıştır.

Eserde İstanbul'a dair ayrıntılar fetih hazırlıklarının anlatılmasıyla başlar. Fatih, İstanbul Boğazı'nı kontrol altına almak üzere hisar yapmaya karar verir. Daha sonra ismi Boğazkesen olan bu hisarın içine şâhî topları yerleştirilir, bölgede izinsiz sinek dahi uçurtulmaz.

Rum iline çünki geldi pâdişâh - Dinle ne tedbîr ider zıll-i İlâh

Didi İstanbul bogâzını kesem - Ol adûvullâha yel gibi esem

Çün sekizyüz elli altı oldı sal - Buldılar ol yörede birkaç cibâl

Kara deryâdan yana bir kal'a sarp - Yapdı andan urdı İstanbul'a darp

Nice kal'a ancılayın bir hisâr - Görmedi âlem içinde rûzgâr

.....
28 *Süleymannâme* adıyla da bilinen eser, Kanûnî'nin isteği üzerine 959/1551'de Farsça manzum olarak kaleme alınmıştır. Süleymaniye Ktp. (Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 764) ve Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (Muradiye, nr.1346) birer nüshası bulunmaktadır (Ali Alpaslan, "Gubârî Abdurrahman", *DİA*, C.14, 167-169). Şehdî'nin başlayıp Arifi Çelebi'nin devam ettiği 60.000 beyitlik *Şehnâme-i Al-i Osman*'ın Kanûnî dönemine ait kısmıdır (Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014, s.17, 20).

29 Enverî, *Düsturnâme-i Enverî, Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466)*, Haz. Necdet Öztürk, Kitabevi Yay., İstanbul 2003. s. 49.

Husrevanî top gibi çok toplar - Atılır kuhlara andan kûplar

Ne gemi geçemez andan kelebek - Kim ururlar top ile geçse sinek (b.528-534)

Mülk-i Osmanda ne kim varsa gemi - Geldi İstanbul'a bile âdemi

Kal'aya karşı konar şâh-ı guzât - Toldı sabrâ vü kuh leşker her cihat (b.540-541)

Fetih'ten sonra şehirde imar faaliyetleri başlar. Yapılan imaretlerde halka ve İslam askerine daima yemek dağıtılır, Cuma günleri ise özellikle ilim ve faziet ehli sofralara davet edilir.

Bir imâret kıldı İstanbul'da ol - Nimeti her hânkâhdan anda bol

Edrene'de yaptı bir zîbâ saray - Misl-i cennetdür havâsı cân fezây

Yapdı İstanbul içinde iki kasr - Âlem içre mislini görmedi asr

Gelibolı'dan aşağı bir hisâr - Yapdurur görmedi mislin rûzgâr

Yapdı İstanbulda bir hısn-ı azîm - Âlem içinde anun misl-i adîm (b.684-688)

Kemal, Selâtin-nâme³⁰:

Kemal II. Bayezid devri şairlerindendir, eser II. Bayezid adına kaleme alınmıştır. *Selâtin-nâme* yahut *Tevârih-i Âl-i Osman* adı verilen eser 3029 beyittir.

Eserde İstanbul'un fethi, fetihden sonra padişahın yağma emrini buyurması, Fatih'in yaptırdığı eski saray ayrı başlıklar halinde nazmedilmiştir. Oldukça genel hatlarıyla anlatılan fetih bahsinde Fatih, dört ay süren bir kuşatmadan sonra şehri alır ve beyleri bir araya toplayarak ertesi gün yağma yapılacağını yoksul zengin herkese haber verilmesini emreder:

Gelüp İstanbul'un üstüne düşdi - Hemân leşker göz açdurmadı üşdi

Hisâra urdı toplar bî-nihâyet - Yıkuban iylediler anı gâret (b.1923-1924)

.....

30 Kemal, *Selâtin-nâme*, (1299-1490) Haz. Necdet Öztürk, TTK, Ankara 2001.

Tamâm dört ay mikdârı şehinşâh - İderdi cengi ol şâm u sehergâh
(b.1927)

Didi yârın iderem bunı yağma - Getürüp kâfirün başına gavga
Haber eylen bugün yohsul u bâya - Dirilsün cümlesi hep bir araya
(b.1929-1930)

Kale savaşında küffara göz açtırılmaz, kadınlar esir alınır, kral bir gemiyle oradan kaçar, Frengistan İstanbul'un elden gittiğini duyunca üç yıl yas tutar, papazlar çanlarını çalmaz olur, ve İstanbul'un mümin eline geçtiğini duyan Müslümanlar da şâd olurlar:

Firengistân işitdi bu haberden - Ki İslâmbol alındı gitdi elden
(b.1948)

...

Her iklimde olan banlar papaslar - Tutar yasını İstanbul'un anlar
(b.1954)

Medh-i Kasr başlığı altında büyük bir bağ içinde yüce bir kasrın tavsifi yapılır. Çeşitli ağaçlar, çiçekler ve kuşlarla bezenmiş adeta cennet bahçesini andıran bu bahçede padişah, camdan ikinci bir saray daha yaptırır. Bu sarayın da çevresini servi, şimşad, erguvan ağaçlarıyla; lale, nesrin, sünbül çiçekleriyle donatır. Aynı bölgede kubbesi gayet yüksek bir camii yaptırıp³¹, caminin sağ ve solunda sekizer tane medrese kurdurur. Bu medreselere tayin ettiği otuz hafız gece gündüz Kuran okurlar. Caminin yanında yolcuların misafir edilmesi için günde bin ekmek 500 çanak aş çıkarılan bir imaret, hastalar için bimarhâne yaptırır. Ve çevre köyleri bu imarete vakfeder, İstanbul'un hiçbir yerinde viran bir yapı kalmaz. (b.1957-1996)

Yapar bâğun içinde bir dahı hûb - Mücellâ kasr-ı âlî katı mahbûb
(b.1970)

Sekiz medrese yapar sağ yanında - Sekiz dahı anun yapar solında
Otuz hâfiz dahı anda temâmet - Kodı dün gün kıla Kur'ân tilâvet
(b.1979-80)

.....

³¹ Tasviri yapılan câmii Fatih Câmii olmalıdır.

Muâlî, *Hünkarnâme*³²:

Farsça, manzum bir eserdir. Aslen Tus'lu olan yazarın, 851/1447-48) den 879 (1474)'a kadar seyahatini ve yaşadığı olayları anlatan eseridir. Eser, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Timurlular tarihi hakkında verdiği bilgiler bakımından önemlidir.

Kostantiniyye'yi fetheden Sultan Mehmed Handan söz ederek eserine başlayan müellif, İstanbul'un fethine çok kısa değindikten sonra Ayasofya'dan övgü ile bahseder ve padişahın Kostantiniyye'ye birçok imaretler yapılmasını emrettiğini belirtir. Bunların başında Mahmut Paşa imareti gelmektedir:

سخن در بیان آیاصوفیه

یکی دیر دیدم آیاصوفیه نام / که مثلش نباشد بعالم تمام
یمین و یسارش مربع شمار / زمین و زمانش مرصع نگار

....

ولی زو بلندتر عمارت شاه / بنایی نهادند و عالی پناه
پیش را ز کبری برانداختند / ز اسلام بنیادش انداختند
ز هر سو نظرگاه مدی نظر / نظرگاه بسیار صاحب نظر
نهادند بروی بنای عظیم / بوقت و بساعت و بایام میم
ز اهل سزا ز خراسان زمین / بیاوردند آخر ز هر جا چنین
بهفت سال کردند آخر تمام / بیالا برآمد مربع بیام
ز نقاش و اهل قلم آن زمان / بتعجیل کردند طلب در زمان
بامر رضای که می خواست / درون حرم را بیاراست
بقسطنطنیه نوشتند مقام / بتاریخ سلطان محمد تمام s.10

Mısır sultanı el-Eşref Seyfeddin Kayıtbay (1468-1492) Şeh-zade Mustafa'nın ölüm haberini duyunca Esmâ-yı Cündî adındaki elçisiyle birlikte kırk saf kan arap atını, meşhur boz atı, kırk deve yükü Hindistan'dan gelme çok değerli hediyeleri 17 Muharrem'de süratle yola çıkarır. Esmâ-yı Cündî Kudüs, Şam, Halep yolu ile

.....

32 Muâlî, "Hünkârname", Haz. Refet Yalçın Balata, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992.

Rum'a varır. Şehzade Bayezid elçilik heyetinin geldiğini haber alınca adamlarını yollar ve onları Amasya (Harşene)'da alıkoyar. Durumu Sam adlı bir elçi ile babasına bildirir. Fatih'ten gelen cevap üzerine Esma-yı Cündî şehzade Bayezid ile birlikte Amasya'dan İstanbul'a doğru yola koyulur on sekiz gün sonra sahile (Üsküdar) ulaşırlar. Boğazda top tüfek atışlarıyla elçinin gelişinden bütün İstanbul halkı haberdar edilir. Elçi, sultandan getirdiği taziye mektubunu Sultan'a takdim eder ve maiyetiyle birlikte bir ay süreyle İstanbul'da ağırlanırlar.

Muâlî, 21 yıldır yerleşmiş olduğu bu şehrin (İstanbul) artık yabancı olmadığını ve padişahın lutfuna mazhar olmak zamanının geldiğini söyleyerek eserini tamamlar (s.67-68).

بعد از ان اسما براه اندر آمد بی عتاب / رو بقسطنطین وان مستغرق فکر
صواب

روز و شب منزل بمنزل بر لب دریا زدند / سایه وان خدمتش بر دامن صحرا
زدند (s.234)

....

شاه گفتا شهر قسطنطین بیاریند تمام / سه شب و سه روز ترخان باشد آخر
خاس و عام

بعد از آن کشتی بدریا اندر آید بی شمار / خلق و اندر ود در آیند از صغار و
از کبار

جمله اندر شادی و عیش و نشاط خویشتن / هر طرف از تعمه داوود سازند
انجمن

بعد از ان کشتی اسما را برانند در میان / تا معین گرددش احوال قسطنطین
عیان
(s. 234)

....

روزی دیگر ترک خنجر بار زرین قبا / سر بر آورد از سپهر چرخ بر اوج سما
شهر قسطنطین بامر خان مرصع ساختند / لنگر کشتی بدریای نشاط انداختند

نعره طوب از درون بحر می آمد برون / ان چنان کز هیبت او کوه گشتی
سرنگون (s.235)

Tacizâde Cafer Çelebi, *Hevesnâme*³³:

1493'te yazılan *Hevesnâme* 3810 beyitlik bir mesnevidir. Aslında sergüzeştname türü içinde değerlendirilen eser, İstanbul'un tabii güzelliklerini; saray, kasır, hamam, şifahane, imarethane ve medreselerini, kabirlerini, Fatih'in 31 yıllık saltanatının İstanbul'unu anlatması bakımından tarihî mesnevi hüviyeti arz eden edebî bir vesika sayılır.

Şair, münacat ve na'ttan sonra 104. beyitten itibaren *Vasf-Hittata-ı İslambol* başlığıyla İstanbul bahsine başlar, *Sıfat-ı Kağıdhane* bölümüyle de bitirir (b.685-704). Hz. Peygamber'in ahabından Hz. Eyüb'ün İstanbul'u fethine gelen arap ordularıyla İstanbul'a gelişi, şehrin Fatih tarafından fethi, Hz. Eyüb'ün mezarının Akşemseddin tarafından bulunuşu, buraya camii ve türbe yapılması, fetihden sonraki ilk mimarî eserler Câmî-i Kebîr, Semâniye Medresesi, imâret, dârüşşifa, hamam ve devletin ileri gelenlerin köşk ve kasırları çeşitli özellikleriyle övülür. İstanbul'un fetih sonrası imar faaliyetlerinden bahsedildiği gibi fetih öncesinden de bahsedilir. Galata'nın yüksek binaları, dükkânları, ağaçlar ve bahçelerle çevrili Kâğıthane, Ayasofya bunlardan bazılarıdır.³⁴

Şair genel bir İstanbul tasvirinden sonra detaylara iner. Bu kısımlarda iskele, Galata, Eski Saray, hamam ve kasırlar tasvir edilir. Şehrin binaları Zuhâl yıldızına ulaşacak kadar yüksek, dükkânları süs ve altınlarla bezeli, meyhaneleri güzellerle doludur. Denize nazır sarayını, avlusunu gören gönül verir. Sarayın kubbeleri, camları ve odalarının tasvir edildiği kısımlar oldukça renklidir. Çinli nakkaş Mânî'nin nakışlarıyla süslü padişah odasının tavanı tezhipli, zemini rengarek mermerle, duvarları da saray perdeleriyle döşelidir (s.110-111).

Saray hamamının yapımı için ağırlığınca altın gitmiştir. Toprağı anber, suyu Kevser, sıvası safran ve güzel kokulu misk gibidir. Hamamından gece gündüz çıkan duman merhametsiz bir güzeli seven aşığa benzetilir.

.....

33 Necati Sungur, *Tacizâde Cafer Çelebi, Hevesnâme (İnceleme – Tenkitli Metin)*, TDK, Ankara 2006.

34 Necati Sungur, *age*, s.107-109.

Padişah kasrının zemini altın işlemeli, sofaları dört köşeli, kapı ve duvarları nakışlıdır. Ortada güzel bir taht, önünde şadırvan bulunur. Ayasofya'nın tasvirlerinin yapıldığı dizelerde camiinin büyüklüğü ve eskiliği, sütunlarının çokluğundan bahsedilir. Minberin önündeki mahfil Cuma günleri hafızların durağı olur. Şair, Câmi-i Kebîr'in 62 beyitle tavsifini yapar. Pencerelemler camları hatayî ve rûmî tarzında çiçek motifleriyle süslüdür. Pencere ve kapı kanatları sedef işlidir. Mihrab Mekke perdesiyle örtülüdür, üzerinde kavisli takı vardır. Minberi ak mermerdendir. Minareler sanki yaşlanmış gökyüzünü ayakta tutan iki âsâ gibidir. Semaniye Medreseleri'nin her biri cennet gibidir, imaretlerinde yedi yüz derya tuz olsa yine de yetmeyecek kadar çok yemek pişirilmektedir. Mutfakçılar felek yeşilliğini yemeklerine sebze diye katarlar, kilerinde basılmış turşu küpleri dizi dizidir. Mübarek gecelerde pişirilen helvaların bademleri yıldızlardır. Fatih, Hz. Eyüp Sultan Türbesi'nin yanında camii, medrese ve zaviye de yapılması için emir verir. Fatih'in vefatından sonra oğlu II. Bayezid de babasının camiinin önünde onun için bir türbe yaptırır. Kandillerle süslü bu türbenin dört yanı bahçedir. Kabri güzelleştirmek için sandukanın üzeri kırmızı ipek bezle kaplanmıştır. Diğer yandan devlet büyükleri de yaptırdıkları imaret, kasır ve saraylarla İstanbul'da adeta mimarî bir hamle yapmışlardır. Eserde son olarak devrin önemli mesire ve gezinti mekânı olan Kağıthâne tasviri yapılır. Çevresi dağlık, geniş bir sahrada yer alan Kağıthâne'nin ortasından bir ırmak akmaktadır, nehrin iki yanı laleler ve güllerle donanmıştır (s. 111-120).

İskele tasviri:

Kenâr-ı bahr bendergâh u ma'ber – Ki enmûzecdür andan rûz-ı mahşer

*Olur her gün muhâsib anda ammâl – İderler porsiş-i evzâ u ahvâl
Sehergehden gelüp ammâl-ı şâhî – Kılurlar hız u zabt-ı mâl-i şâhî
(b.122-124)*

Galata Beldesi'nin Tasviri: İstanbul'un yüceliği karşısında hasetlenip, kibirlenen Galata'ya deniz bir ders vermiş, İstanbul'la arasına girerek yolunu kesmiştir.

*Sitanbul'un görüp şân-ı şerîfin – Uluvv-i rütbetin kadr-i münîfin
Hased idüp dimiş itme tehayyur – İgen 'arz eyleme kibr u tekebbür
(b.129-130)*

*Ana sen karşı düşmek böyle her gâh – Ne haddüündür diyü kesmiş
deniz râh (b. 135)*

Bir köşesine yedi iklim sığacak kadar geniş olan İstanbul'un kalabalığından o günlerde de şikâyet edilmesi ilginçtir. Şair kat kat binayla dolu bu şehrin içinde bir lale ortası kadar boş yerin olmadığından yakınır:

*İder rüchâmını Firdevs teslîm – Sığar bir küşesine yidi iklim
İçi kat kat binâdur gonce-âsâ – Miyân-ı lâle denlü yok tehî câ
(b.140-141)*

Sarây-ı Humâyûn tasviri:

*Benüm şî'rüm gibi her beyti rengîn – Der ü divârı nakş-ı Mâni-i
Çîn (b.152)*

*Müzehheb sakfi vü ferşi mülevven – Serâ-perdeyle divârı müzey-
yen (b.160)*

Hamam tasviri:

*Musannâ ferşi güne güne mermer – Ki veznü denlü gitmiş harcına
zer (b.171)*

*Yakılan külhanında sandal u ûd – Hitâ müşgine ta'n eyler çıkan
dûd (b.173)*

*Depesinden çıkar dün (ü) gün duhânı – Sever benzer ki bir nâ-mih-
ribânı (b.181)*

Ayasofya tasviri:

*Müşeyyed sahnı vü muhkem esâsı – Mutallâ hurde-minâdan sıvası
(b.214)*

*Mülevven câ-be-câ âmâd u tâkı – Yaşıl mermer kimi kimi sumâkı
(b.217)*

*İmâret olmamışken rub-ı meskûn – Bu âlî kubbe vaz olmuş
humâyûn (b.222)*

Yedi Kule Tasviri:

*Yapılmış heft âlî-kadr kule – Ki pest andan devâzdeh burc-ı kal'a
(b.231)*

Fatih Câmii Tasviri:

*Binâsının idüp muhkem nihâdın – Kapunun revzenün her bir
kanâdın*

*Ser-â-ser eylemişler künde-kârî – Bırakmışlar 'aceb nakş u nigârî
(b.250-251)*

*Ser-i mihrâb bir tâk-ı mukavves – İçi taşı girih kâr-ı mukarnes
(b.258)*

*Çü eskimiş bu sakf-ı pür-sitâre – İki sengîn sütun urmuş menâre
(b.293)*

Semaniye Tasviri: Semaniye Medreseleri'nde ders okutan hocalar arasında Hatiboğlu, Kastalanî, Arap, Hacı Hasanzâde Vâhidî isimli dört âlimin adı zikredilir. Hocaların bizzat mı ders okuttuğu yoksa sadece kitaplarınının mı okutulduğu belirtilmez:

*Hatiboğlu biri ol merd-i dânâ – K'anunla idemez bahs ibn-i Sînâ
Biri dahî Arab meşhûr-ı âlem – Sütûde kavli fi'li dini muhkem
(b.302-303)*

*Biri deryâ-yı dâniş Kastalânî – K'odur hikmetde Eflâtun-ı sâni
Biri Hacı Hasan-zâde vahîdî – Zamânun muktedâsı vü ferîdî
(b.306-307)*

*Hakikatde bu dört üstâd-ı mâbir – Düşüpdür 'âlem-i fazla 'anâsır
(b.310)*

Kağıthâne Tasviri: Kağıthâne'ye dair verilen bilgiler bize bölgenin saray, kasır ve köşkler yapılmadan evvel, ırmak kenarında yeşillik, bağ ve bahçeler içinde geniş bir mesire yeri olduğunu gösterir.

*Geniş sahrâsı çevre yanı kuhsâr – Dırahtistân u sebzistân u gülzâr
(b.685)*

*Aralık yirde bir ırmak revâne – Çemenler der-kenârı bi-kerâne
(b.692)*

16. Yüzyıl Tarihi-Menkıbevî Mesnevilerde İstanbul

Adâyi-i Şirâzî, *Selimmâme*³⁵:

İrânlı şair Adâ'i-yi Şirâzî (öl.928/1521)'nin Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'daki valiliği zamanından (h.915/m.1509) başlayarak 1512-1520 yılları arasındaki olayları (babası ve kardeşlerine karşı giriştiği taht mücadelelerini, Anadolu'daki Şii ayaklanmaları bastırmasını, Safeviler ve Memluklerle savaşlarını) anlatan Farsça manzum eseridir, 2670 beyittir.

Eserde İstanbul'la ilgili bölüm, II. Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmet'in taht hevesiyle Amasya'dan Üsküdar sahiline kadar gelmesiyle başlar. Burada bir müddet kalan şehzade istediğini elde edemeyeceğini anlayınca geri döner:

باسکودر آمد کمر بسته سخت / که جای پدر گیرد و تاج و تخت
لب بحر بگرفت خورشیدوار / بدان تا چه فرمان دهد شهریار (b.446-447)

Şehzade Korkud da aynı hevesle gizlice şehir halkının yardımıyla Hisar tarafına gelir, artık iyice yaşlanmış olan babasından tac ve tahtı almak ister. Ancak hayal deryasında yüzdüğünü anlayıp babasına bağlılığını bildirerek geri dönmeye niyetlenir:

بشهادة قر خود رسید آن خبر / روان شد که گیرد مکان پدر
بمراهی مردمان دیار / نهانی در آمد بسوی حصار (b. 491-492)

Bayezid'in Dimetoka yolundayken vefat ettiği haberi alınır. Yavuz, kafileye yoldan geri dönmesini buyruk verir. Cenazenin şehre gelişi ve cenaze töreni canlı tasvirlerle anlatılır. Büyük küçük ülkenin bütün ileri gelenleri siyahlara bürünmüş bir halde tabutu arkadan takip ederler. Köleler başlıklarını çıkartıp, boyunlarına siyah kumaşlar bağlamışlardır. Tabutun önü ve arkası renkli çiçeklerle süslenmiş olduğu halde adım adım ilerlerken tabutun üstüne halk çiçekler atar. Cenaze namazı büyük bir kalabalığın katılımıyla kılınır ve padişah defnedilir. Töre gereği Yavuz Sultan Selim bir hafta babasının yasını tutar ve tahta oturmaz (b.648-669).

.....

35 Abdüsselam Bilgen, *Adâ'i-yi Şirâzî ve Selimmâmesi*, TTK Yayınları Ankara 2007.

غلامان بفرموده شاه عهد / بقسطنطنیه رساندند مهد

چو آن مهد از راه نزدیک شد / جهان چون شب تیره تاریک شد

بر آمد ز هر گوشه فریاد و آه / جهان گشت از دود دلها سیاه b.649-651

Yavuz Sultan Selim bir hafta sonra orduyu toplayarak Kızılbaş üstüne sefere çıkmaya niyetlenir. Kostantiniye Denizi'nden geçerek sahilde büyük bir çadır kurdurur, bir hafta boyunca açılan sofralarda halka yemekler ikram edilir, üç gün üç gece bahşişler dağıtılıp, hayır duaları alınır (b.772-787).

Yavuz, Tebriz'e ikinci seferine Edirne'den çıkar ve İstanbul'a yakın Filçayır mevkiinde konaklar (b.1403). Bir hafta sonra kayıklarını denize indirir ve Üsküdar'a geçer. Çadırların ve gölgeliklerin çokluğundan yeryüzü gelininin yüzü görünmez olur, örtülerle gizlenir (b.1501-1516). Cennetmekân Yavuz Sultan Selim, son İran seferinden dönüşünde İstanbullular yolunun toprağına altınlar dökerek padişahı karşılarlar, saçılar atarlar:

زن و مرد در مقام شهریار / سر و جان نمودند یکسر نثار

ز بس زر که رب خاک ره ریختند زر و خاک باهم آمیختند

سر تخت قسطنطنیه دگر / بر افروخت از شاه خورشید فر (b.2564-2566)

Âsafî Mehmed Paşa (Koca Defterdar), *Şecâat-nâme*³⁶:

Sadrazam Özdemiroğlu Osman Paşa'nın(öl.993/1585) hayatının menkıbevî bir dille anlatıldığı eserde, Paşa'nın Şirvan, Dağıstan muharebeleri, Kırım Hanı Mehmet Giray'la mücadelesi ve Tebriz seferi detaylı olarak kaleme alınmıştır. 994/1586 tarihinde III. Murad'ın isteğı üzerine yazılan eser, 6982 beyittir.

Kırım'da Muhammed Giray Han vefat ettikten sonra İslam Giray Sultan han olur ve Osman Paşa da İstanbul'a dönmek için izin ister. Benefşe renkli bayraklar çekilmiş ve donatılmış gemiler İstanbul'a doğru yola çıkarlar. Denizciler Beşiktaş'a ayak bastıklarında

.....

36 Asafî Dal Mehmed Çelebi, *Şecâ'atnâme*, Haz. Mustafa Eravcı, Mvt Yayıncılık, İstanbul 2009.

şükür secdesine gidip Allah'a dua ederler. Padişah'tan İstanbul'a geçmek için izin çıktığında bütün donanmanın İstanbul'a geçişini görmek, askerleri karşılamak üzere halk, her sokaktan deniz kenarına doğru adeta nehir gibi akararak koşar. Gemiler Beşiktaş'a demir attıklarında Paşa'nın kadirgasından inişine top atışları eşlik eder, kulları iki kol halinde selama dururlar, Küçük büyük herkes bu muzaffer paşayı görmek için yollara dizilir.

*Basdılar çün Beşiktaş'a kadem - Doğdu güyâ herkes anadan o dem
Ayagın herkes ki karaya kodu - Düştü hâke sanki sınımış ödü (s.210)*

Osman Paşa İstanbul'a çıktıktan sonra izzet ve ikram ile Eski Saray önünden geçerek Hünkâr'ın yanına gider. Sonra Vefa Meydanı'ndaki sarayına iner ve hemen akabinde Vezir-i âzâm Hazretlerini de ziyarete gider (s.212).

Osman Paşa bir müddet sonra Tatar üzerine yeniden gitmekle görevlendirilir. Paşa sefer hazırlığı için Üsküdar'a geçer ve Üsküdar'da bir altınlı (zer-beft) otağ kurulur.

İtdiler yine sefer için yarak - Üsküdâra kurdular zer-betf otâk

Osman Paşa'nın sadrazam olarak çıktığı bu seferde Üsküdar'da bir ay sefer hazırlığı yapılır, yedi bin tüfek atımcısı hazırlanır. Deniz kenarında kadirgalar sefere hazırlanırken kırmızı ve benefşe renkli bayraklarla donatılır. Paşa kadirgasına da yine top tüfek atışları eşliğinde biner, Üsküdar'a gelir, orada kendisi için hazırlanan sahra otağına geçer.

*Üsküdâra geçdi çün kim ol müşîr - Bârgâhında oturdu ol dilîr
Tutmuş idi anda sabrâ-yı hıyâm - Her birisi bir sûtûn üzre kıyâm
Şöyle şehîr oldu ki yoğ idi kusûr - Hâsıl oldu anda çok bâç-ı ubûr
Her ne maksûd eylesen mevcûd idi - Bulunurdu her ne kim maksûd idi
Etdiler bir ay mikdârı karâr - Cem' ola tâ leşker encüm şumâr
(s.217)*

Eyyubî, Menâkıb-ı Sultan Süleyman Han
(Risâle-i Padişahnâme)³⁷:

1495 beyit hacmindeki eser, Kanûnî'nin Belgrad, Rodos, Budun, Peç, Alman, Bağdad, Van Kalesi fetihlerini, Körfez (Avlona kıyıları), Boğdan, İstabor, Üstünî Belgrad (Usturgon), Nahcıvan seferini anlatır. Şair padişahın hükümde adaletinden, sözünde fesahat ve belâğatından söz ettikten sonra Kâbe, Medine, Kudüs, Şam ve diğer sair memleketlerde yaptığı hayırlardan bahseder ve sözü İstanbul'da yaptırdığı imar faaliyetlerine özellikle de su yollarının yapılmasına getirir.

Sitânbul şehrinin budur beyânı - Anun az idi hem âb-ı revânı
Şitâ mevsimi geçse yaz olurdu - Giderek suyunun az olurdu
Katı kaht olur idi suya hakkâ - Alınmazdı beş on akçaya sakkâ
Misâfirün darılır kuşca cânı - Kalur tâ subha dek teşne zebânı
Yarılır başları hiç anma desti - Ki anda gördiler dest ü be-desti
Ağustos kurbağası gibi yârân - Ağız açmış kalurdu teşne hayrân
(b.208-213)

Süleymaniye Camii hakkında:

Anun mihrâbı içre Ka'be hâzır - Anunçün cümle 'âlem ana nâzır
(b.750)
Çekip minberine rengîn kalemler - Dikilmiş ana Abbâsî 'alemler
(b.753)
Müsel sel oldu tâkından gira-gîr - Kanâdil asmağışün bunca zincîr
(b.760)

Süleymaniye medreseleri hakkında:

*İrişür anlara Hakdan inâye - Okırlar anda şevkile **Hidâye***
*Olırlar sırr-ı Kur'ân'a çü vâkıf - Okırlar cân u dilden çün **Mevâkıf**³⁸*
(b.774-775)

.....

37 Mehmet Akkuş, *Eyyubî Menâkıb-ı Sultan Süleyman Han*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

38 *Hidâye*, Hanefî âlimlerinden Şeyhülislam Burhaneddin Ali b.Ebî Bekr el-Merginânî (ö.593/ 1197)'nin fıkha dair eseridir. *Mevâkıf* ise Adududdin el-Îcî'nin (öl. 765/1357) 'in kelâma dair eseridir.

*Dahı sahnında yapmış bir imâret - Misâfirün ider gönlünü gâret
Çekilür her gün anun hem taâmı - Ziyâfet eyler anda hâs u âmı
(b.781-782)*

*Dahı merzâ için Dârüşşifâyı - Binâ itmiş bulur haste şifâyı
Etıbbâ için itdi niçe hucûrât - Müretteb hem müzeyyen kât-ber-
kât (b. 788-789)³⁹*

Su yolları hakkında:

Ulu hakan İstanbul'a su yollarını açtırmak için hususi bir mi-mar görevlendirir. Gece gündüz nice çaba ve gayretten sonra su yolu tam İstanbul'a ulaşmak üzereyken bir büyük bir sel afeti yaşanır ve yapılan setler yıkılır.

*Murâd-ı tiri irmişken nişâna - Sitânbul içre olmuşken revâna
Kazâ-ı kudretullâh ile nâ-çâr - Havâdis seyli yıkdı anı ey yâr
(b. 812-813)*

Su kemerinin harap oluşu hakkında:

Şiddetli rüzgârların ardından gelen ve uzun süren şiddetli yağ-murlar birçok köyü harabeye döndürür, sağlam yapılan krallara layık binalar bile bu sele dayanamaz, su kemerleri de yıkılınca İstanbulluyu derin bir üzüntü kaplar:

*Yıkıldı sedd-i âbı pür-letâfet - Sitânbul kavmi çekdiler kasâvet
(b.831)*

*Göğüs germiş iken ehl-i cihâna - Anı dest-i kader atdı yabâna
(b.832)*

Sultan Süleyman bu hadiseleri haber alınca "Bunun Allah'tan gelen bir şey olduğunu, üzüntüye mahal olmadığını söyleyerek gayet serinkanlılıkla takdire boyun eğer ve yıkılan yerleri görmek amacıyla kemerlere gider. İncelemeleri tamamladıktan sonra daha önce birçok işi başarıyla neticelendirmiş yeniçeri ağası Ali'ye tamir işini havale eder.

.....

39 I. mısradaki vezin aksamaktadır.

Yeniçeri ağası kim Alidür - Diyânetde emânetde velîdür (b.854)
Sınadın sen anı niçe kez ey hân - Bulmadın sen anda zerre noksân
(b. 857)
Bilürsin kim akıtdum şebre bir âb - Yıkılmışdur anı durma sen
yap (b.871)⁴⁰

Su yolunun tamirinin oldukça müşkül olduğunu ve sadece taşların taşınmasının bile çok uzun zaman alacağını gören padişah Kaptân-ı Derya Piyale Paşa'yı da bu işe yetkili kılar, Uzun Kemer'in yapım ve tamirini ona, Moğlava Kemerinin yapımını da Yeniçeri Ağası Ali'ye ısmarlar.

Ağa, hemen o mahalde bir otağ kurdurarak askerleriyle birlikte işe girişir. Yıkılan kemerin temellerinde sular kovalarla boşaltılır. Sular tamamen boşaltıldıktan sonra padişah durumu yerinde incelemeye gider, yapılan bu güzel işten dolayı askerlerine övgülü sözler söyler, hediyeler aldırır. Bur'dan Uzunkemer'in inşaatını ve leventleri görmek üzere Kaptan Paşa'nın yanına gider. Deniz askerlerinin karada o kadar başarılı olamadığını görür. Tekrar bu köprünün yapımını da Ali Ağa ve askerlerine verir. Ağa Moğlava kemerlerinin yapımına da askerleriyle birlikte başlar, temelin atılmasını müteakip ziyafetlerle bütün çalışanların karnını doyurur. Yerin altında lağım su giderinin inşasını tamamlayınca akarsuyun yönünü değiştirmeye çalışırlar, beden gücü yetmeyince suyun üstüne dolaplar ve tulumbalar kurarak geceleri de fenerlerle aydınlatma yaparak temeli iyice temizlerler. Taşlarla temeli doldurup kireçle karıştırılmış horasanî harcı ile taşların birbirine sağlamca tutmasını sağlarlar. Ağa da yeniçerilerle birlikte çalışır. Bu sırada yine büyük bir sel olur ve temel yeniden suyla dolar. Sabaha kadar durmaksızın oluk gibi yağın yağmur kimseye göz açtırmaz. Sabah yine her biri ellerinde kovalarla işe girişirler:

Salâ oldı yeniçeriye yek-bâr - Acemî oğlanına dahi tekrâr
Ki her biri birer kerdel alalar - İşin üstüne hep cümle geleler
(b.1063-1064)

.....

40 2. mısradaki vezin aksamaktadır.

Sultan Süleyman bu sırada askere zulmettiği için şikâyet konusu olan yeniçeri emini Balızkâde ismiyle meşhur Defterdar Ali Paşa'yı görevden alır ve Hasan Çelebi'yi onun yerine atar.

Mimarağa buraya büyük bir rıhtım inşa ettirerek suyun yeniden ayak temellerini doldurmasını engeller.

*Buyurdu itdiler rıhtım-ı a'lâ - Kirecle taşı dökdiler ser-â-pâ
(b.1179)*

Taşları yukarı taşınması için dolaplar kurulur. Taşlar tamamlandıncaya üstüne kovalarla kurşun dökülerek bina iyice sağlamlaştırılır. Ve bundan sonra kemerlerin yapımına geçilir. En son olarak uzun kemer bitirilir ve İstanbullu kesintisiz suya kavuşur. Bundan sonra mahallelerde hızla su çeşmeleri boy göstermeye başlar. Adeta gökteki yıldızlar gibi İstanbul mahalleleri çeşmelerle donatılır:

*Şu denlü gark-ı âb oldu Sitânbul - Serâb iken sir-âb oldu Sitânbul
Sitânbul oldu gûyâ şehri Bursa - Var idi her kişide mihr-i Bursa
(b.1288-1289)*

*Nücûm-ı âsmâna virdi pâyân - Yoğıldı çeşmeler saymaya imkân
(b.1309)*

*Âb için çeşmeler olup bünyâd - Dağlar kesdi nitekim Ferhâd
İnce yollardan anı rindâne - Getürübdür Sitanbul'a üstâd
Akıdup anı kûşe-ber-kûşe - Eylediler cihânda bir eyü ad
(b.1354-1356)*

Kemerin yapıldığı tarih de şöyle belirtilmektedir:

*Şehr-i İstanbul'da yaptı câ-be-câ ol çeşmeler - Ola makbûl-ı Hudâ
vü hem Rasûl-i mu'teber*

*Hâtif-i gâib didi böyle anun târihin - Pâdişeh su yolına yabdı yine
âli kemer⁴¹ (b.1375-1376)*

Şair padişaha duadan sonra kendi mahlasını da İstanbul'da mefdun Eyyub el-Ensârî'den aldığını belirterek eserini tamamlar.

.....

41 Kemerin yapıldığı tarih 972/1564 senesine tesadüf etmektedir.

Firakî Abdurrahman Çelebi, *Saâdetnâme*⁴²:

Tamamı manzum olan eser 862 beyitten ibarettir, Yavuz Sultan Selim Han ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın gazalarını hikâyeye eder.

Eserde, İbrahim Paşa'nın At Meydanı'nda⁴³ yapılan düğün şenlikleri tasvir edilir. Meydana bir padişah çadırı kurulur, süslü tahtların önüne içecek dolu sürahiler konulup, etrafına güller saçılır. Padişah için kurulan taht meydana bakar. Düğün salâsı okunur, hass u âm yedi gün yedi gece yapılan düğüne katılır. Çeng, kanun, kudüm sazlarıyla muganniler nevâdan başlarlar. Altun tabaklar, gümüş siniler, kulah-ı kâbilî ve çini içinde yemekler gelir. Yeşil kıyafetli ve siyah tak-yeli, semur kürklü yüz melek yüzlü süvari, şahın önünde iki sıra dizilip çevgan oyunu oynarlar. Çevganları altın ve cevahirle süslüdür. Kabak atma, ok atma ve at çatmak oyunu, naleyn giyip ayak üzre durma oyunu, silahşörlerin kılıç oyunları, gürz, remh (süngü ile vurma) ve çevganla gün devam eder. Büyük bir ateş yakılır herkes başına çiçekler
.....

42 Kütahyalı Firakî Abdurrahman Çelebi, *Saâdetnâme*, Haz. Şaban Er, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2013.

Eserin müellif nüshası bulunamadığından ne zaman ve nerede yazıldığı belli değildir, Sultan II. Bayezid'in tahtını oğlu Şehzade Selim'e teslim etmesi ve 918/1512 de vefatı ile başlayan ve Kanûnî'nin Mohaç zaferini kazanmasından (1526) Budin'i (932/1526) ve birkaç yeri fethetmesinden sonraki günlerde İstanbul'a dönüşüne kadarki 14 senelik zamanın en mühim hadiselerini bildiren *Saâdetname*'nin yazıldığı tarih 1527'den sonradır.

43 Bizans döneminde eğlence ve sportif olayların düzenlendiği ve halkın nabzının attığı yer olan Atmeydanı'nda çok sayıda da ayaklanma ve kanlı çatışma yaşanmıştı. Bu açıdan meydanın İstanbul halkının yaşamında oynadığı rol Osmanlı döneminde de hiç değişmedi. Özellikle cirit oyunlarının düzenlendiği Atmeydanı büyük şenliklerin sahnelendiği yer oldu. Harabe halindeki Atmeydanı'nın Kanûnî zamanında yeniden düzenlendiği ve etrafına birçok bina yapıldığı anlaşılmaktadır. Sultanahmet Camii'nin bulunduğu yerde vezir sarayları vardı. Kanûnî tarafından inşa edilmiş Tımarhane bugün Marmara Üniversitesi Rektörlük binasının yanı ve arkasında olup hala ayakta. Meydandaki Hipodrom'un kalıntıları üzerine inşa edilen saraya ait en eski belge 1520 yılına aittir. Sarayın II. Bayezid devrinde onarım geçirdiği tahmin edilmektedir. Saray daha sonra Kanûnî tarafından bütünüyle tamir edilip genişletilerek İbrahim Paşa'ya tahsis edilmiş, o günden beridir de İbrahim Paşa Sarayı adıyla anılmıştır (Nurhan Atasoy, 1582 *Surnâme-i Humâyûn Düğün Kitabı*, Koçbank 1997, s.21).

takar, can-bazlar ip üzerinde oynarlar, denizde yüzme ve dalma yarışları yapılır, en son gelene su testisi hediye edilir. Çeyizler yüz süslü deveye yüklenir, gelinin taht-ı revanını iki deve taşır etrafında iki yüz kız vardır bunlar da ud ve anber kokuları yakarlar. Ve gelin sarayına götürülür (s. 339-346; b.303-417).

*Var idi bir kazâ-yı Hürrem-âbâd
Kim Atmeydanı denirdi ana ad
Ki Konstantîn'in ol eyvânı imiş
Temâmet milk-i Rûm'un hânı imiş (b.320-321)*

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*⁴⁴:

Eser, 930/1523-1524'te yazılmıştır, 6646 beyittir. II. Bayezid ve Yavuz devirleri ile Kanûnî'nin ilk yıllarını bizzat yaşamış olan Hadîdî'nin eserinde İstanbul bahsi, fetih hazırlıklarının anlatılmasıyla başlar.

Boğazkesen Hisarı'nın yapılması ve İstanbul'un fethedilmesi hakkında: Galata'dan İstanbul'a değin zincir uzatılarak Haliç yolu başka gemilerin girişine kapatılır, daha sonra Beşiktaş'tan Galata'ya gemilerek karadan kaydırılarak denize indirilir, elli gün süren kuşatmadan sonra şehir zaptedilir, elli birinci gün yağma başlar ve ilk Cuma namazı Ayasofya'da kılınır.

*Revân olup erişdi bir seherden - Kuşatdurdı hisârı bahr u berrden
Kalata köşesinden tâ Sitanbul - Kesilmişdi temür zincir ile yol
Beşiktâşdan yire ağaç döverler - Kalatadan aşup bahra irerler⁴⁵
Düzedüp korkuluklar iki yana - Oluk-veş idüp urlar yağı ana
Münâsib rûzgâr irişdi nâ-gâh - Geminün halkı deyüp Allah Allah
Çözüp sancakların yelken açarlar - Biribirinün ardınca uçarlar*

.....

44 Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.

45 Mısradaki "Kalata ardından" ifadesi vezin gereği "Kalatadan" şeklinde düzeltilmiştir.

Karakuş ak kanad açdı ve uçdı - Kalatadan inüp ü bahra düşdi⁴⁶
Degül müdür bu küffârı şaşırmaq - Gemiye yelken ile tağ aşurmak
Gemiler üstine köprü kurarlar - Suhûletle geçe kasd itse leşker
Tamâm elli gün oldı hoş döğüşler - Nice kere acâyib yürüyüşler
Buyurdı elli birincide yağma - Gel imdi gör nice oldı temâşâ
Biribirin basup burcu çıkardı - Dime kim ata oğula bakardı
(b.3243-3254)

...

Kumaş cevheri üç gün daşırlar - Filori üsküf ile üleşürler
Hemân dördünci gün idüp yasağı - Ururlar leşger ehline çomağı
Kapucu kadı vü subaşı dizdâr - Hemân emr itdi tertîb ile hünkâr
Ayasofyada ön Cum'a namâzı - Kılup hünkârla itdiler niyâzı
(b. 3259-3262)

İstanbul'un tamir edilmesi hakkında:

İstanbul Hisarı diye adlandırılan sur içinin surlarının tavsif edildiği bu beyitlerde hisarlar içine Mısır, Şam ve Haleb şehirleri girse dolmayacak kadar geniş tasvir edilir. Üç taraftan denizle çevrili bu hisarın sade bir yüzü karaya bakmaktadır. Karadan tarafı üç katlı olan hisarın içinde üç yüz tane kilise bulunmaktadır ama hepsinden büyüğü Ayasofyadır, içine on beş bin kişi girse birbirini kaybedecek kadar büyüktür.

Ayasofya'nın detaylı tarifinin yapıldığı bu kısımda mermerlerinin, sütunlarının Kudüs'ten geldiği rivayeti anlatılır. Rivayete göre Süleyman Peygamber Kudüs'ü cinlere emrederek getirttiği mermerlerle kurmuş, Hıristiyanlar Kudüs'ü alınca şehri yakıp yıkmışlar, İstanbul Tekürü de gemiler gönderip bütün mermerleri İstanbul'a getirtmiş ve onlarla Ayasofya'yı yaptırmıştır:

Anun mermerler ile Ayasofya - Yapıldı vü müzeyyen oldı zîbâ
Menâre-veş direkler, yeşil ezrâk - Somakı vü sarı vü ag u eblâk

.....
46 "Kalata ardından inüp bahra düşdi" mısraı vezin gereği "Kalatadan inüp ü bahra düşdi" şeklinde düzeltilmiştir.

*Ya ol mevâc-rengin mermer-zâr – Müzeyyen anlarunla çâr-dîvâr⁴⁷
Ya ferşi mermeri pür-nakş-ı rengîn – Ki bilmez ad ile erjeng rengîn
Biçüp açup döşemişler muvâfık – Gehi on, geh sekiz mevc-i mutâbık
Gören ferşin sanur mevâc-ı deryâ – Dil ile vâsf olunmaz Ayasofya
(b. 3289-3294)*

Bundan sonra başka bir başlık altında Sultan Mehmet'in câmi, imaret ve medreselerle İstanbul'u imarı anlatılır. Fatih Câmii'nin binası yontma taş, bütün direkleri mermer Süleymanî direklerdendir. Avlusunda büyük bir şadırvanı, odaların içinde sütun gibi altın ve gümüşten şamdanları vardır. Camiinin cennet bülbülü gibi hafızından başka otuz kişilik hafız heyeti vardır ki bunlar her gün Kuran'ı hatmederler. Bunlardan başka kırk kişi Enam okumakta, her gün sultana dua etmektedirler. Camiinin iki tarafında sekiz medrese bulunmaktadır. Medreselerin kubbeleri lacivert kurşunla kaplıdır. Padişahın bina ettirdiği diğer bir yapı imarettir. Bu imarete her gün iki öğünde bin kişiye ziyafet verilmektedir. Bu imarete yakın bir yere bimarhâne inşa edilir. Yatan her hastaya yatak ve yastık verilmekte ve gereğince tedavi edilmektedir.

Şehrin iskan faaliyetiyle ilgili bir bilgi de şöyledir. Karaman'dan birçok şehrli İstanbul'a getirilir, bunların köylü değil şehrli oldukları özellikle belirtilir. İstanbul'a yerleştirilen Karamanlılara bağlar ve bahçeler verilir, bahçelere büyük konaklar yapılır. Bu tarafa Müslüman halk yerleştirilir karşıda ise Galata bulunmaktadır ve içi Frenkle doludur.

*Sürüp çok mâldârı memleketden – Urundı eyleyüp cümle cibetden
Virüp İstanbul'un hûb evlerini – Tesellî eyledi cümle varını
Karaman'dan sürüp nice şehri – Degül rustâyî biri cümle şehri⁴⁸
Bulara bâğ u bâğçe virürler – Yaparlar her birisi âlî evler
Kalata karşuda bir sûr-ı a'zam – Firengistân tolu şehri-i mu'azzam
Mutabbak her evi bir burca benzer – Beşer evdür hisâr ile berâber
Serâser seyr idenler bu cihânı – Der İstanbul'a benzer şehri kanı
(b. 3324-3330)*

.....

47 I. mısradâ vezin aksamaktadır.

48 I. mısradâ vezin aksamaktadır.

İshak Paşa Karaman'ı zaptetmesi için gönderilir. Paşa Aksaray'ı ele geçirdikten sonra Aksaray'ın sanat, hüner sahiplerini ve zenginlerini kayda geçirerek yanına alır ve Nârende, İçel üzerinden İstanbul'a getirir. Getirilen Aksaraylılara da bağlık arsalar verilir, çarşı, pazar ve evler inşa edilir. Şair "Ana şimdi Ak-saray Bazarı dirler" mısraı ile bugünkü Aksaray'ın iskan şekline işaret eder:

Gelüp Paşa Şeh emrile Ak-sarây'un – Sanâyi' ehlin a'lâsını bâyun⁴⁹
Yazup İstanbul'a sürdi çok evler – Bölük bölük koşup kullar sürerler
Getürüp Hünkâr'ı itdiler âgâh – Olara bâğlar virdi Şehinşâh
Yaparlar çâr-sû bazar u evler – Ana şimdi Ak-sarây Bazarı dirler⁵⁰
(b.4036-4039)

Şehzade Korkud, babasının yerine tahta oturmak hevesiyle tebdîl-i kıyafet edip İstanbul'a yönelir, şehre yaklaştığında Yeniçeri odalarından birinde, bir mescidi mesken tutar. Şehzade'nin geldiği Sultan'a haber verilir. Bayezid huzuruna çağırdığı oğlu Şehzade Korkud'u taht hevesinden vazgeçmesi için iknâ eder, nasihatler edip gönlünü alır. Şehzade Korkud bu sırada tahta geçmek üzere İstanbul'a yaklaşmış bulunan Şehzade Selim'i hisarların dışında karşılar, at üstünde görüşürler, daha sonra şehre dönüp konaklarına geçerler. Şehzade Korkud birkaç gün sonra gemi ile sancağına geri döner (b.5381-5398).

II. Bayezid Dimetoka'ya giderken yolda vefat eder, cenaze bir taht-ı revanla İstanbul'a getirilir ve İstanbul'da yaptırdığı imarete yatırılır. İmaret günde dört-beş yüz kişiye iki öğün yemek verilen bir yerdir. İmarete gelen misafirlere atlarıyla beraber üç gün üç gece ziyafet verilir, hafızlar günlük hatim indirirler, yirmi kişi enam okur, elli kişilik bir müsebbih heyeti tesbih ve tehliller çekerler (b. 5403-5432).

Tatavlalı Mahremî, Şehnâme:

II. Bayezid, I. Selim ve I. Süleyman'ın saltanatının ilk iki yılındaki olaylar ile Belgrad ve Rodos fethini anlatan eser üç ciltten

.....

49 1. mısradaki vezin aksamaktadır.

50 2. mısradaki vezin aksamaktadır.

oluşmaktadır ve tamamı 12.280 beyittir⁵¹. Eserin birinci cildinde 80 beyitle, üçüncü cildinde ise 369 beyitle İstanbul tasviri yer alır. Üçüncü ciltte yer alan tasvirlerde İstanbul'un binaları, fiziksel görünüşleri ve güzelliği anlatılır, Galata, Yenihisar ve Eyüp semtlerinden bahsedilir. Mahremî (öl.942/1535)'ye göre İstanbul, İskender'in bile benzerini görmediği bir güzelliğe sahiptir; kaleleri, surları, binaları sağlam malzemedен yapılmıştır. Ayasofya, Yeni Camii külliyesi ve II. Bayezid külliyesi ayrı ayrı övgülerle zikredilir. Eyüp ve Yenihisar kirazı, doğal güzellikleriyle, Galata da havası, suyu, insanları ve eğlence hayatı gibi yönleriyle İstanbullular için seyirlik bir beldedir⁵².

**Mehmed Subhi Çelebi Tâlikizâde, Şehnâme
(Eğri Fethi Tarihi)⁵³:**

Tâlikizâde (ö. 1008/1599)'nin Sultan III. Mehmed'in maiyetinde ve Şehnameci Lokman ile birlikte katıldığı Eğri Seferi'ni konu alır, 2042 beyittir. İki bölümden oluşan eserin birinci bölümünde Eğri Kalesi'nin fethi, ikinci bölümde de Haçova (Tabur) Meydan savaşı anlatılır.

III. Mehmed (1595-1603)'in Eğri Seferi dönüşü Edirne'den İstanbul'a hareket etmesi, Davud Paşa Çiftliği'ne gelişi⁵⁴, annesi Safiye Sultan tarafından karşılanması buradan iki gün dinlendikten sonra İstanbul'a geçişi, İstanbul kaymakamı Vezir Hadım Hasan Paşa (öl.1006/1598)'nin İstanbul'u güzel tedbirlerle yönetmiş bulunması,

.....

51 Eserin birinci bölümünün bilinen tek yazma nüshası Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde Y-I-1'de, ikinci ve üçüncü bölümlerinin bilinen tek yazma nüshası Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan-1287 numarada kayıtlıdır (Hatice Aynur, "Tatavlı Mahremî'nin Şehnâmesinde Şehirler", *M. Ali Tanyeri'nin Anısına Makaleler*, Haz. Hatice Aynur, Hanife Koncu, Fatma M. Şen, Ülke Armağan, İstanbul 2015, s.202).

52 Hatice Aynur, *agm*, s.208-210.

53 Vahid Çabuk, "Talîkizâde Mehmed Suphi Efendi'nin Eğri Seferi Şehnâmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1986.

54 Ek-1 Eğri seferinden dönen III. Mehmed'in İstanbul'da karşılanmasını anlatan minyatür (Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı no: 1609, v. 68b-69a).

Padişah şehre girerken dükkânların kapatılıp halkın karşılamaya çıkışı, subaşılardan düzeni sağlamaları ve Padişah'ın şehre girip sarayına geçmesi eserin İstanbulla ilgili bölümleridir.

Padişahın Edirne'den çıkıp İstanbul'a yönelmesi ve Davudpaşa'da konaklamasına dair:

*Buradan dahı itdi Şâh-ı cihân – Sitanbûl savbine sarf-ı inân
Vusûline azm-i cihangir idüp – Şitâbân iki menzili bir idüp
Şeb u rûzı bir eyleyüp çün bahâr – Revân ay u gün gibi leyl u nehâr*

...

*Çıkup Hazret-i Mâder-i mihribân – Ki olmuş devlet ile şehribân⁵⁵
Çıkup şehriden Şehriyârî için – Du'âda bile Şehriyârî için (s.233)*

Davutpaşa Çiftliği'nde ordu için güzel bir yer hazırlatılır, içine otağlar kurulur, etraf çiçeklerle donatılıp güzel bir bostan haline getirilir.

*Nüzûl-ı Şeh için kılup ihtiyâr – Serâlar binâ itdi ol bahtiyâr
O menzil olup bir güzel bûstân – Ne bûstan ki her beyti bir gülsitân
Akar su-be-su âbı Kevser gibi – Mezâkı asel ta'mı şeker gibi
(s. 233-234)*

Adeta cennet gibi olan bu menzil cana can bağışlamakta, ruhlara safa vermektedir.

Padişah alayının Davudpaşa Çiftliği'ne yaklaştığı müjdelendir, Valide Sultan ve beraberindekiler Sultan'ı karşılarlar, iki gün burada oturak yapılır.

*Varup müjdeciyle beşâret kılup – Beşâretle doldı beşâret kulûb
Davûdpaşa Çiftliği'ne şâdumân – İrişdi Süleymân-ı devr-i zamân
(s.234)*

Çıkup karşı Sultân u Sâhib-kırân – Şerefde kılup mihr ü mâh ik-tirân

.....

55 2. mısradaki vezin aksamaktadır.

*Sanasın kıran itdi mihr ile mâh – Buluşdukda Sultân ile Pâdişâh
Kıluş Şâha Sultân-ı devlet-disâr – Niçe sim ü zer nakd-i cânın
nisâr (s.236)*

Valide Sultan oğlunun bu kutlu dönüşü için altın ve gümüşler saçar. Sultan sofraları kurularak her kim varsa sofralara davet edilir. Sayısız nimetlerle donatılmış sofralarda misafirlik tamamlanırken diğer yandan Padişah'ın Davudpaşa'ya geldiğini haber alan İstanbullular onun mübarek yüzünü görmek üzere yollara dökülürler.

*Sitanbûla hüsn ü hisâlî ile – Muzîf ola hûn u visâlî ile
Sitanbûllu dil-teşne-i iftirâk – Yakup cânların âteş-i iştiyâk
İverler mübârek yüzün görmege – Süm-i esbine yüzlerin sürmege
(s.237)*

Payitahtın emanet bırakıldığı Hasan Paşa, güzel tedbirler ile İstanbul'un bütün işlerini görmüş, sağlam ve doğru hükümlerle halka eziyet etmeden yönetmiştir. Eğer o olmasaydı şehirde karşılıklar olacağını dile getirir.

*Sitanbûlda olan Vezîr-i müşîr – Hasan Paşa mânend-i şerze-şîr
Eğer olmasa 'ömri olsun mezîd – Çıkardı Hüseyinî'ye her bir Yezîd
Sitanbûl'u bir hüsn-i tedbîr ile – Kirâm-ı kerem hulki tedmîr ile
Cemî'-i umûrını zabt eyledi – Afârını zincire rabt eyledi (s.238)*

..

Bu nevbet Sitanbûlı ol bekledi – Hemân kendü ırzı gibi sakladı

Paşa kimsenin haksız yere kan dökmesine izin vermemiş, kendi namusunu da işveli güzellerden korumasını bilmiş, subaşılardan zulme meyletmesine fırsat vermemiştir. Bolluk ve bereketle dükkânlar dolup taşmıştır (s.239).

Bu saadetli Vezir münâdilere emir verir, şehrin her köşesine buyruğunun duyurulmasını ister. Bütün halk çoluk çocuk en güzel elbiselerini giyinip, dükkânlarını kapatıp adeta bayram havası içinde Padişah'ı karşılayacaklar, subaşılardan aseslerle şehri dolaşıp güvenliği ve tertip düzeni temin edeceklerdir.

*Dükânlar açılmaya tâ berkidüp – Miyâne 'azîm dâmenin berk idüp
Semen gibi terlikde nesrîn-beri – Geyüp sâde yektâ olup her biri
Subaşı 'aseslerle şehre girüp – Kamû rehğüzârı kılup ferd u rûb
Sübül gill u gîş kalmayup oldı pâk – Çü rûy-ı safâ çün dil-i tâbnâk
(s.240-241)*

Padişah önünde sipahiler, yanında vezirleri, mirler atlarında, ellerinde kollarında ok ve yaylarla yeniçeriler, ağalar altın ve gümüş koşu takımlarıyla süslü atlara binmiş olduğu halde şehre girerler. Yolların iki yanında dizilen şehir halkı devletin bekası ve izzeti için dua ederler, karşı çıkanların kıyafetleri al, yeşil, kırmızı atlastan kumaşlardan dikilmiştir. Kıyafet renkleri içinde kırmızı birkaç defa zikredilir, bu da halk içinde de dış kıyafette kırmızının tercih edildiğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Onları seyre çıkan temâşâcı halk, yüz zekâtını verip hayır eyler (s.247).

Mustafa, *Tevârih-i İstanbul*⁵⁶:

979/1571-72 tarihinde Mustafa adlı biri tarafından mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan eser, 1084 beyittir. Eserde, İstanbul'un Yanko bin Medyân tarafından kuruluşu, İstanbul'un tılsımları, Şeddad'ın kılıcı hikâyesi, İstanbul imparatorlarının yoldan sapmaları, İstanbul'un yıkılması ve yeniden yapılması, Ayasofya'nın inşası ve efsaneleri, Araplar'ın seferleri, Fatih tarafından alınışı, II. Bayezid-Şehzade Cem kavgaları, Yavuz'un tahta geçişi konuları ele alınmıştır. Eserin bitiş kısmından sonra II. Bayezid dönemindeki taht mücadeleleri anlatılmıştır.

Fatih, Ayasofya'ya girerek ruhbanları da çağırır ve Ayasofya'nın tarihini anlatmalarını ister. Onlar da Yanko bin Medyan'dan başlayarak İstanbul'un kuruluşunu anlatırlar. Hendekler kazılırken 40 arşın⁵⁷ boyunda bir kubbenin ortaya çıkması, içindeki yedi akbaba heykeli, balıklı yılan hikâyesi, yanlışlıkla uğursuz bir günde İstanbul'un sütunlarının yapımına başlanması ve binanın yıkılması,

.....

⁵⁶ Hatice Aynur, *Tevârih-i İstanbul*, İstanbul 2004.

⁵⁷ 1 arşın: 68cm.

yeniden inşaata devam edilerek 30 sarnıç, 60 kapı, 1000 kilise, 1000 hamam, 100 han, 60.000 ev yapılarak şehir inşa edilir. Şehrin etrafına 100.000 askerin konulacağı 360 kale dikilir. Rukiya adlı kimya, simya vs. ilimlerden anlayan biri zeytin şeklinde bir elması tasarlayarak onu, yaptığı sığırcık kuşu heykelinin ağzına koyar ve bunu da zeytin vakti kilisenin kubbesine konulmasını ister. Rukiya gibi hikmet sahibi olan Erkanus da denizde balık olması için tılsım yapar, Yanko doğru yoldan sapınca helak edilir, Nevruz günü çok büyük bir deprem yaşanır, şiddetli batı rüzgârları eser. Buzantin İstanbul'u yeniden imar faaliyetlerine başlar. Şehir boş kaldığı zaman içini yılanlar ve ejderhalar doldurduğundan halk çok sıkıntı çekmektedir. Marko adında tılsım yapmada usta birisi bakırdan tunç yüzlü bir ejder şekli yapar ve At Meydanı'na diker, bunun üzerine şehrin yılanı yok olur. Ayasofya'nın kubbesi yeniden yapılır.

Eserde şehrin kurulmasına dair verilen bu bilgilerden sonra İslam ordularının İstanbul'a hücumlarına geçilir. Beşir bin Artal (h.43), Ebû Eyyub el-Ensârî (h.52), Muhammed bin Abdülaziz (h.93), Ömer bin Abdülaziz (h.97), Abbasi halifelerinin gazası, Fatih'in İstanbul'u fethi, Ebû Eyyub el-Ensârî'nin mezarının ortaya çıkarılması, İstanbul'un başkent olması ve Sultan Selim devrine ait birkaç olayla konu tamamlanır.

Balıklı Yılan Hikâyesi ve İstanbul'un Yıkılması

Müneccim kavli bir sâat olurmuş – Kim otuz yılda ol bir kez gelürmüş

Muvâfik imiş anun iktizâsı – K'ola azîm binâlar ibtidâsı

Yakın imiş meger anun kudümü – Suturlâb içre görmüşler nücümü
(b.204-206)

..

O sâat tâ gele çanlar çalına – Şürû ola binânun evveline

Suturlâb elde dutardı müneccim – O sâat geldüğünü bile tâ kim
(b.209-210)

..

Meger bir gün ki bu da elbet idi – Dem-i mirrih hatarlu vakt idi

Urup bir laklak ağzına yılanı – Yuvasına alıp giderken anı

*Yılan [nâ-çâr] [hem] cân acısına – Tokındı nâgehân çânın birine⁵⁸
Öter ol çân gayrında ururlar – Meger ol sâat geldi sanurlar
Hemân dem hâzır olan kırk bin üstâd – İkiyüz bin dahi ma'dûd
ırgad (b.212-216)*

...

Hz. Peygamber doğduğunda Ayasofya'nın kubbesinin
yıkılması:

*Medâyin'de o dem Nûşîrevân'un – Yıkıldı tâk-ı Kısrisi pes anun
Acem'de âteş-i âteşgedeler – Söyüdü kalmadı anda ziyâlar
O vakt idi kim Ayasofiyâ'nun – Yıkıldı kubbesinden dahi anun
O kubbe yiri şimdi âşikâren – Görinür sonra yapılduğu şeklen
(b.528-531)*

Eserin Osmanlı tarihiyle ilgili kısmından bazı bölümler şun-
lardır: Sultan Selim babası II. Bayezid'in vefatını öğrenince naşının
İstanbul'a getirilmesini emreder.

*Binüp Sultân o dem taht-ı revâna – Sitanbuldan çıkup oldı revâne
Şeh-i âlem Dimetoka'ya mukim – Olinca vara anda öle te kim
(b.1044-45)*

*Degüldür iy ogul hicrân âsân – Ecelden saydı hecri ehl-i irfân
Elün kaldurdu kim Sultân-ı teng-dil – Şeh'ün boynuna saldı çün
hamâyil (b.1050-1051)*

*Mübârek ellerini öpdi nâ-çâr – Vedâ itdi hemîn Şâh-ı cibândâr
(b.1053)*

*Varup oturmadı Dimetoka'ya – Hemân rihlet ider dârü'l-bekâya
(b.1060)*

*Buyurdu ol zamânda Şâh-ı âlem – Sitanbul'a gele meyyit hemân-
dem (b.1062)*

.....

58 İ. mısra da hazırlayan tarafından nâ-çâr kelimesi eklenerek metin tamiri ya-
pılmıştır. Ancak bu haliyle de eksik olan mısra kapalı bir heceye daha ihtiyaç
duymaktadır. "Hem" kelimesi de tarafımızdan eklenerek vezin aksaklığı gi-
derilmiştir.

*Geyüp ol demde libâs-ı güvârı – Dem-â-dem eyler idi âh u zârı
Sitanbûl'a yakın geldikde na'şî – Siyâh idi ser-â-ser şâh-ı vahşî
Çıkup ol na'şa karşı Şâh-ı vâlâ – Getürürdi anı tâ Şâh musallâ
(b. 1063-1065)*

Nidâî, *Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe*⁵⁹:

Ankaralı hekim Nidâî tarafından 969/1562'de kaleme alınan eser, 967/1560 yılında Cerbe Kalesi'nin Piyale Paşa tarafından fethini anlatır, 978 beyittir.

Eserde, Nisan ayında 120 civarında kadirganın muhteşem bir devlet töreniyle İstanbul boğazından uğurlanması, aynı yılın Eylül'ünde karşılanması ve İstanbul halkının bu coşkuya ortak olması canlı tasvirlerle anlatılır.

Gemiler Eyüp'ten Beşiktaş'a adeta bir yıldız geçidi gibi akarlar. Küçük, büyük, kaliteler ve kadirganlarla beraber denizin üstünde iğne atacak yer kalmaz. Donanmayı uğurlamak üzere bütün İstanbul halkı deniz kenarına iner. Kadirganlar Padişah'ın kutlu saatte hareket emrini almak üzere Galata'dan Üsküdar'a doğru sıralanır.

*Gemiler Hazreti Eyyûbden tâ – Beşiktaş'ı geçince encüm-âsâ
Dizilmiş şöyle kim deryâ görünmez – Bir iğne biragacak yir bulunmaz*

*Deniz yüzinde sandallar yol itdi – Masâlihli kişiler geldi gitdi
(b.278-280)*

Ne denli var Sitânbul içre âdem – Leb-i deryâyâ cem oldı hem ol dem

Temâşâcıya sandallar bulunmaz – Dil ile bu edâ ta'bir olunmaz

Agalar begler u cümle paşalar – Kayıklara girür heb âşinâlar

Ekâbir cümle istikbâle geldi – Gazâ erkânın istikmâle geldi

Du'âlar itdiler Paşa'ya dilden – Senâlar itdiler cân u gönülden

Kadirganlar dakınup perr ü bâlı – Dilerler kim uça 'ankâ misâli

.....

59 Ümran Ay, *Nidâî-Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe*, KOCAV Yayınları, İstanbul 2015.

*Kalata'dan dizildi Üsküdâr'a - Çekilmek dilesen yir yok kenâra
Şu denlü cem' olur deryâya insan - Didiler olmadı bu kesret iy cân
(b.285-292)*

Padişah Sultan Süleyman, donanmanın İstanbul Boğazı'ndan ayrılışında uğurlamak ve dönüşünde muzaffer orduyu karşılamak üzere bu törenler esnasında deniz kenarındaki köşküne iner. Eserde köşkün sadece deniz kenarında olduğu belirtilmiş, mimarî özelliklerinden bahsedilmemiştir. Padişah köşküne indiğinde mübarek saatin geldiğini, hareket edilmesini emir buyurur. Piyale Paşa iki rekat namaz kılıp kadırgasına geçer ve reislerine hareket emrini verir. Donanma gidişte ve dönüşte hünkar sarayının önünden selamlama geçişi yapar.

*Pes ol gün pâdişâh-ı heft-kişver - Süleymân saltanat ol şems-i
enver*

*Nüzûl itdi leb-i deryâda köşke - San irdi cennetü'l-mevâda köşke
(b.293-294)*

O dem tobhânedan toblar atıldı - Gemiler birbirisine çatıldı

Sadâ-yı tobdan oldu zelâzil - Kulak dondı 'akıllar oldu zâyil

O dem tekbîr ile çözüldü sancak - Kanat açup uçardı sanki bayrak

Kürekler oynadı yelken açıldı - Gelüp Kalata öninden geçildi

Akındı önine geldükde paşa - İderken Pâdişeh bunu temâşâ

Gemiden atdılar tob u tüfekler - Safâ ile yürüdi cümle leşker

(b.304-309)

Donanma-yı Humayun Gelibolu önlerinden geçerek bir seher vakti İstanbul'a varır. İstanbul, Galata ve Üsküdar'da ne kadar insan varsa büyük küçük herkes donanmanın gelişinden haberdar olur, seyir için yollara dökülür. Boğaz seyirci kayıklarıyla dolup taşar, bu kayıkların hepsi çiçeklerle süslenmiş, şenliğe hazırlanmışlardır. Bayram havası yaşanan sokaklarda dükkân sahipleri de dükkânlarını açmışlardır.

*Bu aradan göçüp bâ-'izz ü devlet - Revân oldu Sitânbul'a selâmet
'Ubûr itdi Gelibolu öninden - Du'â itdi kamu 'âlem sonından*

*Tonanmâ-yı hümâyûn bir seherden – Sitânbûl'a irişdi bu seferden
Haber oldu kamu mîr ü gedâya – Dahı bildürdiler zıll-ı Hüdâya
Pes ol gün ehl-i sûk açmadı dükkân – Temâşâya çıkar heb cinn ü
insân*

*Paşalar, agalar, begler ne kim var – Çıkarlar cümle istikbâle iy yâr
Şeb-i 'âdil Süleymân ibn-i 'Osmân – Leb-i deryâda köşke indi ol ân
Deniz yüzi temâşâcıyla toldı – Bogaziçi tolu sandallar oldu
Ne denlü var ise mahbûb-ı 'âlem – Tolu sandallar ile şâd u hurrem
Şükûfe reng-i elvân ile gûyâ – Sifâl içre gülistân sahn-ı deryâ
Musâhibli musâhib ile herkes – Kabâ-yı gül benefş u lâle nerkes
Gülistân oldu ol gün sahn-ı deryâ – Şükûfeyle tonandı sanki deryâ
Sitânbûl u Kalata, Üsküderde – Ne denlü âdem olsa bahr u berde
Bakardı merd u zen deryâya karşı – Tonanmâya nazar salmışdı
kamu*

*Çıkupdur birbiri üstine evler – Açup manzarlarını seyr iderler
Kapular ağız açup kaldı hayrân – Kasırlar yüceden eylerdi seyrân
Hisâr üzre çıkup cümle bedenler – Dizilüp seyr için tururdu bunlar
Hisârun kulleleri kaldurıp baş – İderdi Hazret-i Paşaya şâbâş
(b.912-929)*

Paşa'nın emriyle gemi alayları Boğaz'a giriş için saf saf dizilirler, bayraklar açılıp sancaklar çekilir, tüfekler doldurulup baş toplar dizilir, donanmacı donanıp süslenir. Donanmanın en sonunda kafirlerden ele geçirilen gemiler yer alır. Sancaklarını ters çevirip, baş aşağı diken bu gemiler yüzü, başı, ayağı, saçı kara, kendi kara giyimli yas tutan insanlara benzetilir. Donanma bu düzen ile Yedikule önlerine gelir, kuledekiler top atışlarıyla donanmanın şenliğine ortak olurlar (b.930-938).

Paşa, Akıntı Burnu'na geldiğinde gemisinden toplar atılmasını buyurur, donanmanın ilerleyişi sırasında bütün İstanbul halkı da temaşa için yollara dökülmüştür. İslam ve kafir donanması art arda padişahın sarayı önünden geçip top atışlarıyla selamlarlar. İkinci gün de şenlik devam eder, Hünkar Paşa'ya ve askerine dualar edip, aferinler çeker (b.939-946).

Şemsi Ahmed Paşa, Şehnâme-i Sultan Murad⁶⁰:

Doğum tarihi bilinmeyen Şemsi Ahmet Paşa, çocukluğunda Enderun'a alınmış, Yavuz Sultan Selim'in hizmetinde bulunmuş ve 988/1580-81'de vefat etmiştir. Tamamı mesnevi şekliyle yazılmış olan eser 2416 beyittir. III. Murad adına yazılan eser, bazı İslam devletleri, Osmanlı'nın kuruluşu, padişahların tahta geçişleri, seferleri, fetihleri ve vefatlarıyla ilgili bilgiler içerir. Sebeb-i telif ve hâtime kısımlarında sadece III. Murat'la ilgili kimi hadiseler yer verilmiştir. Eser, daha ziyade Kanûnî dönemine yer veren manzum bir Osmanoğulları şehnamesi hüviyetindedir⁶¹.

Eserde, Fatih Sultan Mehmet'le ilgili bölümde İstanbul'a yer verilir. İstanbul'un tarihini bilen Hükümdar'ın ilk işlerinden biri Yesrib'den gelip burada şehit olmuş Eyyub-i Ensârî'nin mezar yerini tespit ettirmek olmuştur. Akşemseddin Hazretleri'nin hümâ kuşu gibi ruhu İstanbul üstünde pervaz eylemiş, Hz. Eyüb'ün makamı kalbinde zuhur edince de Şah'a bildirmiştir. Sultan buraya hemen bir türbe yaptırıp, etrafına da imaretler yaptırmış ve halkın ziyaretgahı ve hacetgahı olsun temennisiyle bir imaret vakfetmiştir (b.419-440).

Sultan Süleyman'ın Rodos fethine gidişi: Sultan Süleyman, evvel baharda Üsküdar'dan Çeşme adı verilen deniz kenarına geçerek burada kadirgaları hazırlatır, at gemilerine atlar bindirilir. Yolculukla ilgili başka bir ayrıntı verilmez, şahın adaya geçtiği söylenerek yolculuk bahsi tamamlanır:

*Görürler fethine olmadı çâre – Haber gönderdiler tiz Şebriyâr'e
Heman katlanmayup evvel bahârda – Geçer Sultan Süleyman
Üsküdâr'a
Yanında var idi şol denlü asker – Bulınmazdı çadırla konacak yer
Varıldı Çeşme dirler bir kenâra- Geçilüp iskelesinden hisâra
Kadirgalar bulundı anda hâzır – Olurlarmış meger sultâna nâzır
Kadirgaya koyup şâh-ı cibânı – Dümen tutmaga geçdi kapudânı*

.....
60 Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Şehnâme-i Sultân Murâd*, Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003.

61 Günay Kut, Nimet Bayraktar, *age*, s.29.

*Koyuldu at gemisi içre çok at – Takıldı yirlü yirine hep âlât
Varup şâh-ı cihân geçdi adaya – Güneş tutdı bulıtdan ana sâye (b.
551-562'den seçmeler)*

Şükrî-i Bitlisî, *Fütübatu's- Selimiyye yahut Fütühât-ı Selim Han (Selimnâme)*⁶²:

Şükrî-i Bitlisî'nin, Yavuz Sultan Selim'in fetihlerini anlattığı eseridir. Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır Seferleri'nde yanında bulunan Şehsüvaroğlu Ali Bey, hocası Şükrî-i Bitlisî'den *İskender-nâme* gibi bir eser vücuda getirmesini ister. Şair bu sebeple h.927/m.1521'de *Selimnâme*'sini kaleme alır ve h.930/m.1523-24'te yeniden nazma çeker. Tamamı mesnevi olarak yazılan eser, 5827 beyittir.

Üngürüs (Macaristan)'e sefere niyetlenen Yavuz Sultan Selim babası II. Bayezid'in rızası olmayınca İstanbul'a yürür. Yolda Şehzâde için büyük bir çadır kurulur ve dergahında nefir çalınır. II. Bayezid oğlu Sultan Ahmed'e haberci yollayarak Selim'in karşısına çıkmasını ister ve ona taht sözü verir. İki ordu Çorlu'da karşılaşırlar. Sultan Bayezid'in ordusu galip gelince Selim hezimetle geri döner. Sultan Ahmed bu zafer sonrası babasının huzuruna çıkmayı ve tahta geçme isteğini bildirerek Üsküdar'da konaklar. Bayezid'den red cevabı gelince eşkiyalarla işbirliği yaparak tahta saldırmanın yollarını ararsa da yeniçeriler bundan vazgeçirirler ve Üsküdar'dan geri döner.

*Böyle diyüp göçdi İstanbul'a şâh – Şâh için yolda tutuldu bârgâh
Şâh dergâhında çalındı nefîr – Ata bindi leşker u şâh u vezîr
Göçdi İstanbul'a doğru tâcdâr – At ayağından hevâ oldı gubâr
Böyle takrîr itdiler kim ol ferîd – Oğlu Sultan Ahmed'e salmış berîd
Kim budur leşker çeküp geldi Selim – Mülk da'vâsın ider bî-ters ü
bîm (b.868-872)*

...

İtme bir sâ'at ta'allül gel dimiş – Kıssa tafsîl itmemiş mücmel dimiş

.....
62 Şükrî-i Bitlisî, *Selîm-nâme*, Haz. Mustafa Argunşah, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997.

*Hem ulu oğlumsın u hem dūr-bîn – Tahta erzânî seni gördüm
hemîn (b.875-876)*

....

*Çün bu sûret irdi kudretten bedid – Girdi İstanbul'a Sultân Ba-
yezîd*

*Fer-i devlet birle çıkdı tahtına – Gark oldı kendü taht u bahtına
(b.908-909)*

...

*Geldi Sultân Ahmed ol esnâda cüst – Üsküdar'da münzevî oldı no-
host*

*İstedi şehden icâzetle huzûr – Ne icâzet virdi Şâh u ne ubûr
(b.911-912)*

...

Koymadılar evvel âhir içeri – Katline kasd eyledi yengiçeri

*Gördi çün kim dest virmezdür murâd – Üsküdar'dan girü döndi
şâhzâd (b.961-962)*

Selim bu hezimetini kendine yediremez ve kış ortasında tekrar bir ordu hazırlayıp Silistre mevkiine gelir. Bölgedeki beylerle kuvvetlerini birleştirir. Diğer yandan artık yaşlanmış olan Sultan Bayezid'e vezirleri aklı başındayken, iyice hastalanıp yatağa düşmeden Selim'i tahta geçirmesini salık verirler. O da Şehzade Selim'i tahta çağırır. Selim daha İstanbul'a gelmeden Şehzâde Korkut İstanbul'a gelerek bir grup yeniçeriyle görüşür. Yeniçerilerden Selim taraftarları onun tac ve taht için geldiğini zannedip Selim lehinde konuşurlar. O tac ve taht sevdasında olmadığını, Selim'in tahta çıkması için babasıyla konuşmaya geldiğini belirtir. Ve Sultan Selim tahta çıkmak üzere ordusuyla İstanbul'a gelir. Asker ve Şehzade Korkut onu karşılamaya çıkarlar. Şehzade Korkut Selim ile bir saat konuşur, tekrar iyi niyet dileklerini belirtir ve denizi geçip İstanbul'dan ayrılarak Manisa'ya geri döner. Selim'in İstanbul'a gelişi çok şaşalı olur. Geçtiği yerlerde bütün halk yollara dökülür, ayağına altın ve gümüşler saçarlar. Yenibağ mevkiinde birkaç gün konaklar. İstanbul'a saraya gelişinde hâcib ve bevâblar onu karşılarlar, Bayezid'in pay-ı tahtın öper, Bayezid tahtı ve tacı oğluna bırakır (s.94-105).

Bayezid, Dimetoka seferinde vefat edince cenazesi İstanbul'a getirilir. Selim onu karşılamak üzere atıyla yola çıkar, bütün İstanbul halkı, cenazeye katılan ayân-ı Rum karalar giyinir. Halkın matemine havada kuşlar denizde balıklar, çeşme ve deryalar eşlik eder. Cenaze İstanbul'a girdiğinde matem en son noktasına varır. Bayezid'in cenaze namazına ilim, hüner ehli din alimleri ve medrese hocaları, beyler paşalar vs. bütün halk iştirak eder. Sağlığında iken yaptırdığı külliye'nin içindeki Yenicamii'nin bahçesine defn edilir.

*Kara giydi ser-be-ser a'yân-ı Rûm – Nevha âgâz itdi şehr ü merz
u bûm*

*Ol musîbetden siyeh-pûş oldı halk – Ağlamakdan mest u medhûş
oldı halk (b.1259-1260)*

..

*Girdi İstanbûl'a mağfûr-i şehîd – Bir kıyâmet kopdı haşr oldı pedîd
Çıkdı şehriin şeyh u şâbı sine-çâk – Gözde su gönülde kaygu başda
hâk (b.1269-1270)*

..

*Kondı rahmetle bekâ serhaddine – Yenicâmî merkad oldı kaddine
Toldı ehl-i 'ilm ile ol dâyire – Ehl-i Kur'ân koymadı yir sâyire
Şâh u a'yân u ekâbir bi't-tamâm – Ehl-i İstanbûl ya'nî hâs u âm
Nâleden sonra namâzın kıldılar – Dîdeden hûnâbe-i gam sildiler
(b.1276-1279)*

Yavuz Sultan Selim Han Tebriz'e gitmek üzere Edirne'den yola çıkar, yerine tahtta oturmak üzere Manisa sancağında bulunan şehzade Süleyman'ı çağırır. Bu tedbirden sonra h. 920'de Muharrem'in 22. gününde Edirne'den ayrılır. On ayrı yerde konaklayarak İstanbul'a yaklaşır ancak şehre girmez. Şehre yakın Fil Çayırı üstünde yirmi iki gün konaklar. Burada kadı, müftü, müderris, ehl-i fazıl kimseleri toplar ve onlarla meşverette bulunur. Şah İsmail'in din ve diyanet adına her şeyi mahvettiğini, fesad ve bozgunculuk başlattığını anlatarak katline ve malının ganimet olarak alınmasına fetva ister, eğer düşüncesinde haksız ise de yolundan geri döndürülmesini ister. İlim ehli ve ayan bu sefere izin verince mehteran bölüğü Fil Çayırı'nı adeta

zafer meydanı haline getirir. Bütün hazırlıklar tamamlanır ve Beşiktaş'a geçilir. Safer ayının 24.günü Beşiktaş yoluyla Üsküdar'a oradan da Maltepe ve Tekirçayır'ı tarafına doğru ordu yoluna devam eder.

*Ol ayun yigirmi ikinci günü – İtdi âğâz-ı sefer dinlen bunı
On konakda geldi İstanbul'a şâh – Lîk şehre girmedi şâh u sipâh
Kondı Fil Çâyırı üzre şehriyâr – İtdi yigirm'iki gün anda karâr
Bunda cem' itdi mevâlî fırkasın – Rum ahâlisin u sâhib-hırkasın
Kadı vü müftî müderris bi't-tamâm – Geldi dirildi efâzıl hep
be-nâm*

*Uş bu âlî zümreden itdi suâl – Husrev-i gâzî şeh-i ferhunde-fâl
(b.2011-2016)*

*Toldı Fil çâyırı ceng âlât ile – Haşr kopdı at u er esvât ile
Çün mükemmel oldu esbâb-ı sipâh – Göçdi andan kondı
Beşiktâş'a şâh*

*Çün safer ayı irişdi iy hakîm – Geçdi deryâyı revân sultân Selîm
(b.2036-2038)*

..

*Sancakın çözdürdi dârâ-yı zemîn – Üsküdar kurbına kondı dür-
bîn*

*Leşker ile şâha yurd oldu tamâm – Maldepe andan Tekirçayır be-
nâm (b.2040-2041)*

Sonuçlar

15-16. yy Osmanlı tarihine dair tarihi-menkıbevî manzum eserler genellikle mesnevî şeklinde kaleme alınmıştır. Eserlerde savaş ve kahramanlıkların, fetih hadiselerinin anlatımı esas amaç olduğundan sanatlı bir dil kullanılmamış, sade, akıcı anlatım tercih edilmiştir.

Fetihnâme-gazavatnâme hüviyetindeki bu eserlerden bir kısmı şehrin kuruluşundan 1453'te fethine kadar geçirdiği dönem ve sonrası hakkında bilgi verdiği için şehir tarihi kaynakları arasında yer alırlar.

Eserler, İstanbul'un imar ve iskan faaliyetleri, ticaret hayatı, şehrin yerleşim merkezleri hakkında çeşitli bilgiler barındırmaktadır.

İmar faaliyetleri içinde öncelikli yapıların medrese, hastane ve imârethane ve su kemerlerinin olması halkın eğitim, sağlık, barınma, beslenme ve temizlik ihtiyacını gidermeye yönelik bir uygulama olarak dikkatimizi çekmektedir.

Bazı eserlerde fetihten sonra İstanbul'a Anadolu'dan getirilen halkın sanat ve meslek erbabı şehirlilerden seçilmiş olduğu özellikle vurgulanır. İstanbul halkının öncelikle bu gruplardan seçilmesi, şehrin sadece bir devlet idare merkezi değil aynı zamanda kültür ve sanat merkezi olarak da planlandığını gösterir.

Şenliklerin ana mekanı At Meydanı'dır. Bilhassa Kanûnî'nin kızkardeşi Hatice Sultan ve eşi İbrahim Paşa için yaptırılan İbrahim Paşa Sarayı meydana eglence ve merasimlerin ev sahibidir.

Batıya doğru çıkılan seferlerde Davutpaşa Çiftliği, doğuya doğru çıkılan seferlerde Üsküdar, Çeşme, Fil Çayırı ve Maltepesi konaklama menzilleridir.

Donanmanın sefere çıkışı ve seferden dönüşünde dükkânların kapatılması ve halkın deniz kenarında toplanması adeta bir gelenek halini almıştır, top atışlarıyla şehirde milli bayram coşkusu yaşanır.

Gaza ve fetih hadiselerine yer veren manzum eserlerde şairlerin zikrettikleri şahıslardan genellikle övgüyle bahsettikleri, olayların ve kişilerin tarihî gerçekliğini ikinci plana attıkları dikkat çekmektedir. Örneğin Tâlikîzâde III. Mehmed'in Eğri Seferini anlattığı *Şehnâme*'sinde Hadım Hasan Paşa'dan övgüyle söz etmiş onu adil ve başarılı bir sadrazam olarak tanıtmıştır. Halbuki tarihi kaynaklar Paşa hakkında daima rüşvet söylentileri olduğunu, şikayetler üzerine bir müddet Yedikule zindanında hapsedildiğini, devlet görevlerini müzayede usulüyle satıp, aldığı paraları valide sultana verdiğini söyler.⁶³

.....

63 Abdülkadir Özcan, "Hadım Hasan Paşa", *DİA*, XV, 5.